

RÜŞTÜ BOZKURT

rustu.bozkurt@dunya.com

Aile işletmelerini yoğun biçimde **tartışmalıyız**...

Ailede yeni bir yapılanmaya doğru evriliyoruz. Kimilerinin "doğrusal aile" adını verdiği yeni yapılanmayı ne kadar erken tartışır ve oluşumları ne kadar erken algılarsak, alacağımız önemler de o kadar etkili olabilir. **Dünü anlayarak, bugünü analiz ederek ve yarını da öngörerek** aile yapısı kadar aile işletmeciliğinin dayanacağı yapıları, işlevleri, karşılıklı bağımlılık ilişkilerini tartışarak bir ortak görüş yaratırsak, alacağımız önlemler de o kadar etkili olabilir.

Eğilimler çok küçük değişikliklerin biriken etkisiyle ortaya çıkan, "çığ etkisi" yaratarak büyüyen, büyüdükçe boşluklar yaratan, boşlukları büyüdükçe "işlevini yitiren", değişen ve sonunda yerini "başka bir eğilime" bırakan olgulardır.

İnsan yaşamında doğal örgütlenmelerden biri olan "aile" iki önemli eğilime tanıklık etti: Ataerkil aile yapısı binlerce yıl yaşamın merkezinde yer aldı.

Ataerkil ailede, iş ve aş ortak sağlandığı gibi, çocuk ve yaşlı bakımı da ortaklaşa çözülüyordu. Gelenekler, görenekler ve inançlar da aile ilişkilerini belirliyordu. Büyük aileler bir yandan temel üretim kaynağı olan topraklara sahip olurken, zaman içinde ticarete hâkimi oldular. Toprak zenginliğinin kentleşmeyle birlikte yarattığı rantların yarattığı sermayeyle sanayideki ilk adımları da onlar attı.

Aile kaynaklı zenginlik, sanayileşmeyle birlikte "aile işletmelerini" öne çıkardı. Hâlâ bugün iş yerlerinin büyük bir bölümü aile işletmelerine dayanıyor.

Ana, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailenin özünü ise toprak ve ticaret kaynaklı sermayeden çok, "entelektüel odaklı kariyer" belirliyor. Çocukların iyi okullarda okuması, örgütlü iş yerlerinde kariyer yapması, bürokrasi de söz sahibi olması, sanatla uğraşması ailenin yeni hedeflerini oluşturuyor.

Yükselen orta sınıfın temel kurumu olan "çekirdek aile" yeni yaşam biçimleri ve yeni yaşam tarzlarını da birlikte getiriyor.

Şimdilerde ise ailede yeni bir yapılanmaya doğru evriliyoruz. Kimilerinin "doğrusal aile" adını verdiği yeni yapılanmayı ne kadar erken tartışır ve oluşumları ne kadar erken algılarsak, alacağımız önemler de o kadar etkili olabilir.

KAS GÜCÜNDEN BEYİN GÜCÜNE

Ataerkil ailenin üretimdeki dayanağı "toprak odaklı" olmasıydı. Ailedeki insan ne kadar kalabalık olursa, toprakları işleme olanakları o kadar genişliyordu.

Avcı-toplayıcı dönemde uygun av, uygun yiyecek bulma üzerine kurulu aile liderliği becerisi; yerleşik düzende uygun toprakları bulma, onlara sahip çıkabilme, işleme ve gerekli ekonomik fazlayı üretmeye dayalıydı.

Ataerkil ailede zenginlik üretimi kadar, nesli sürdürmek için "çocukların bakımı" da ana-babaların değil, ailenin işiydi. Ortalama ömür 30-40 yıl dolayında idi; uzun ömürlü olan, elden ayaktan düşen "yaşlı bakımı"da tıpkı çocuk bakımı gibi aile içinde kolektif olarak çözülebiliyordu.

Üretim bilgisi babadan oğula rahatlıkla aktarılabiliyordu. Kan bağına dayalı akrabalık üzerine kurulu örgütlenmeler, binlerce yılın birikimiyle ilke, kural ve kararlarını netleştirmişti; düğünde, dernekte, tarlada, çarşıda, pazarda, toyda, törende, oyunda, düğünde, bayramda insanlar birbirini gözle ve sözle gözetliyor, denetliyordu.

Toprak ve zanaat odaklı zenginlik üretimi aile ve yakın çevrenin iş gücünden besleniyordu. Bu süreç, sanayileşme sonrasında çözülmeye başladı...

Üretimde makinelerin kullanılması, insanın kas gücünün uzantısıydı, ama makineler geliştikçe sıradan ve uzmanlaşmamış emeğe olan ihtiyacı azalttı. Sanayi, "fabrika-odaklı üretime" dayanıyordu; fabrikalar da ağırlıklı olarak "erkek emeği ve sermaye gücü" gerektiriyordu.

Fabrikada çalışmanın sağladığı gelir ve yaşam kalitesi, toprakta çalışmanın önüne geçince; kentleşme hızlandı. Ataerkil aile çözüldü, "çekirdek aile" toplumsal örgütlenmenin odağına yerleşti.

Ağırlıklı olarak bağımsız emeğini kiralayan ya da küçük girişimlerinde geçimini sağlamaya çalışan çekirdek ailenin geçinebilmesi için "kadının iş yaşamına katılımı" zorunlu hale geldi. Çocukların eğitim ve öğretiminin pahalılaşması, yaşam standardının farklılaşması, ailede çalışma yaşında olanların iş yaşamında olma zorunluluğu yanında bazı sorunları öne çıktı: Çocuk ve yaşlı bakımı, sağlık ve emeklilik sistemleri...

BAĞLANTILI AİLE

Ailede yeni bir yapılanmaya doğu ilerliyoruz. Sanayi Toplumu aşamasının sonlarında ortalama ömür 60-75 yıl arasındaydı. Dede, oğul, torun bir arada olabildi. Bilgi Toplumu aşamasında ortalama ömrün 75-100 yıl düzeyine çıkması bekleniyor. İnsanlığın ilk kez karşılaşacağı, yakın gelecekte hepimizin gündeminde yerini alacak bu konuyu şimdiden tartışmak gerekiyor.

İçinde yaşadığımız yüzyılın ortalarına geldiğimizde, büyük babanın, dedenin, oğulun ve torunun bir arada bulunabileceği bir aile yapısına tanıklık edeceğiz. Bağlantılı büyük aileye tanıklık edeceğiz, ama ataerkil ailenin birikimleri işimize pek fazla yaramayacak. Bu yapıdaki ailenin geçimini sağlayacağı iş, barınabileceği konut, yaşadıkları kentsel alanda konut ile iş yeri arasındaki gidiş-geliş nasıl çözülecek? Sağlık giderleri, bakım, eğlence-dinlence, emeklilik geliri çok önemli sorunlarımız arasında yerini alacak.

Dünü anlayarak, bugünü analiz ederek ve yarını da öngörerek aile yapısı kadar aile işletmeciliğinin dayanacağı yapıları, işlevleri, karşılıklı bağımlılık ilişkilerini tartışarak bir ortak görüş yaratırsak, alacağımız önlemler daha yerli yerinde olur.

Aile işletmeciliği ise köklü biçimde değişmeye uğrayacak... O halde yeni aileyi yaşam örgütlenmesinde nasıl konumlandıralım?

AİLENİN YENİ KONUMLANMASI

Gelecek yıllarda bağlantılı ailenin "ailenin sosyoekonomik yaşamdaki konumu"üzerinde tartışmalı, bir kuramsal çerçeve oluşturmalıyız. Uzayan ortalama ömrün "çalışma yaşamında" ne gibi etkileri olabileceğini irdelemeliyiz. Ortalama ömrün 100 yıla çıkması durumunda "emeklilik sistemi" üzerindeki etkilerini öngörmeliyiz.

Üretim "emek-sermaye ekseninden yaratıcı yenilikçi eksene" kaydığına göre, "Ar-Ge, tasarım, inovasyon ve marka eksenli ticaret örgütlenmesi" karşısında ailenin iç örgütlenmesi, akrabalık ilişkileri, herkesin geçimini sağlayabileceği "iş", herkesin barınabileceği "konut", konutla iş yeri, eğlence ve dinlence alanları arasındaki "hızlı, güvenli ve konforlu ulaşım"gibi temel hizmetlerin nasıl örgütlenebileceğini sorgulamalıyız.

Asıl önemlisi, ataerkil ailenin iş yaşamında referans aldığı değerler ve kaynaklar sisteminin, çekirdek aile değerler ve kaynaklar sistemine nasıl geçtiğini, geçiş sürecinde geliştirici ve duraklatıcı etkenlerin analiz edilerek; bağlantılı aile ihtiyaçlarına en düşük maliyetle ve etkin geçişi sağlamanın yol ve yöntemleri üzerine kafa yormalıyız.

Gelecek çeyrek yüzyılda, aile kurumundaki dönüşüm üzerine kafa yoran toplumlar insan ve sermaye kaynaklarını daha etkin kullanacak, refahlarını artıracak.

Çin atasözünü rehber edinmeliyiz: "Devamlı soru soran insan beş dakika aptaldır; hiç soru sormayan insan ise ömür boyu aptaldır." O nedenle, hata kültürümüzü geliştirerek, yanılabilme hakkını kullanarak ailenin geleceğine ilişkin sorularımızı sormalı, yanıtlarını aramalı, bir ortak akıl düzlemine erişmeliyiz.

Aile yapısındaki dönüşümleri, ailenin sosyoekonomik ağların oluşumundaki yerini sürekli sorgulamalı, tartışmalı, eksik gördüğümüz düşünceleri tamamlamalı, yanlış bulunan yargıların doğrusunun neler olduğunu söyleyerek ilerlemeliyiz.

Sakıncalı olan tutum tartışmak değil, kulak-

Dünü anlayarak, bugünü analiz ederek ve yarını da öngörerek **aile yapısı kadar aile işletmeciliğinin dayanacağı yapıları,** işlevleri, karşılıklı bağımlılık ilişkilerini tartışarak bir ortak görüş yaratırsak, alacağımız önlemler daha yerli yerinde olur.